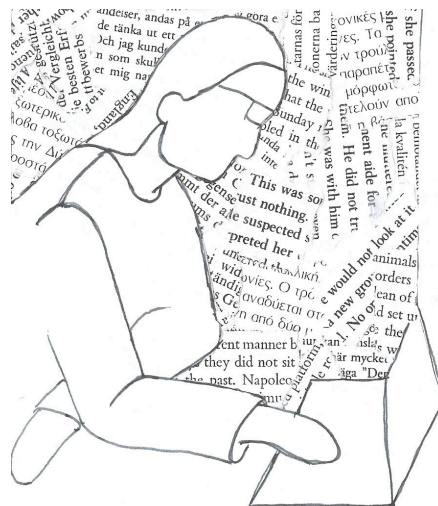

Svenskt översättarlexikon

Rapport om ett nytt projekt

Jonas Lembke

2006-12-31

Innehåll

Förord	4
Rapport om Svenskt översättarlexikon.....	5
Bakgrund: översättningshistoria och kulturförmedlare	5
Temat och synpunkter som diskuterades vid endagskonferensen den 29 maj 2006	6
Översättning i tid och rum	7
Vad är ”relevant”?	7
Hur definiera och avgränsa begreppen översättning och översättare?	7
Urvalskriterier	7
Formatet	8
Kommentarer till arbetsversionerna av biobibliografiska artiklar	8
Översättarens poetik	9
Korsreferenser	10
Bibliografier	11
Avslutande kommentarer	12
Framtidsplaner	12
Redaktionskommitté	12
SÖL:s position inom det litterära fältet?	12
Litteratur	14
Appendix 1: Program	15
Appendix 2: Deltagare	16
E-mailadresser	16
Appendix 3: Beställda och levererade artiklar.....	18
Appendix 4: SÖL - Tankar om tekniskt genomförande av Magnus Sandgren	20
Bibliografin	20
Artikeltexterna	21

Stöd under uppbyggnaden av databasen	21
Struktur	22

Förord

Hösten 2005 påbörjades med stöd från Lars Salvius-föreningen och Stiftelsen Lars Hiertas minne arbetet med att undersöka intresset och möjligheterna för att starta ett biobibliografiskt uppslagsverk över svenska och finlandssvenska översättare genom tiderna. Syftet med det planerade *Svensket översättarlexikon* är att ge porträtt av de översättargärningar som allmänt omvittnat haft en avgörande betydelse för svenska språkets och litteraturens utveckling, men om vilka vi faktiskt vet så litet. Förhoppningen är att arbetet med lexikonet inte endast skall leda till insamling unik faktakunskap utan också skall bidra till utvecklingen av ett kritiskt språk för beskrivning av den litterära översättningen.

Porträtten i *Svensket översättarlexikon* kommer inte att ha samma fullständighet som artiklarna i *Svensket biografiskt lexikon* men vara betydligt fylligare än de i *Nationalencyklopedin* (500-2000 ord). Till varje text om en översättare fogas en bibliografi över tryckta och otryckta verk. Artiklarna skall i ett första skede publiceras på Internet, men en bokpublikation är givetvis ett mål.

Då våren 2006 ett trettiotal artikelförfattare hade levererat de första provartiklarna till *Svensket översättarlexikon* var tiden inne för att ordna en endagskonferens med några av författarna samt experter från bibliotek, uppslagsverksredaktioner och bokförlag. Den ägde rum måndag den 29 maj på anrika Flemingsbergs gård nära Södertörns högskola. Diskussionerna på Flemingsberg och grundidéerna bakom *Svensket översättarlexikon* redovisas i denna rapport, som utarbetats av fil. mag. Jonas Lembke. I Appendix 4 har bibliotekarien vid Södertörns högskolas bibliotek Magnus Sandgren efter Flemingsbergsmötet presenterat ett förslag hur en *Svensket översättarlexikon* bör läggas upp som en databas. Att utveckla – och finna finansiering för – en sådan är nu en av våra huvuduppgifter. Den andra är att fortsätta att samla och redigera nya lexikonartiklar. På sikt är givetvis en bokutgåva av lexikonet ett viktigt mål. Under tiden kommer en internetpublicering att ske, även om den tekniska lösningen för den saken tyvärr dröjt.

Ett särskilt tack riktas till Östersjöstiftelsen, vars generösa bidrag möjliggjorde konferensen och utarbetandet av rapporten.

Huddinge i december 2006

Lars Kleberg

lars.kleberg@sh.se

Rapport om Svenskt översättarlexikon

Syftet med föreliggande rapport är att ge en överblick om vad som hittills gjorts i arbetet med *Svenskt översättarlexikon* (hädanefter benämnt SÖL) och vilket arbete som väntar framöver. Rapporten skall inte ses som ett diskussionsprotokoll från endagskonferensen på Flemingsbergs gård den 29 maj 2006, utan tanken är snarare att ringa in teman som diskuterades, ta till vara på kritik och förslag och vad det innebär för ett vidare arbete med SÖL. Endagskonferensen kan ses som det nav arbetet med SÖL inledningsvis kretsar kring: översättare, artikelförfattare, förläggare, bibliotekarier, biblioteksväsen och svenskt biografiskt lexikon. Avslutningsvis i rapporten diskuteras några teoretiska och praktiska problem.

Bakgrund: översättningshistoria och kulturförmedlare

”Behövs en svensk översättningshistoria?” frågar sig Lars Kleberg i rubriken på en essä.¹ Kleberg framhåller att det är först under senare delen av 1900-talet som översättning blivit ett centralt begrepp i internationell humanistisk forskning, som omsider växt fram som ett nytt forskningsfält och även blivit en egen disciplin. Relativt nyligen, menar Kleberg, kan vi först se tecken på en förändring i Sverige med exempel på enstaka avhandlingar vilka berör forskning om översättning.² För att placera SÖL inom fältet bör några övergripande inriktningar nämnas. Efter *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies* delar Kleberg in forskningen om översättning i tre områden: översättningsteori, översättningskritik och översättningshistoria. Medan översättningsteorin studerar texter med ”avseende på översättningens poetik” studerar översättningskritiken texter med ”avseende på översättarens poetik”. Detta genom beskrivningar av den enskilda översättningen och översättarskapet som fenomen i den litterära kulturen, istället för att påvisa eventuella fel och brister i översättningen.³

En sådan översättningskritik existerar inte i Sverige i dag, menar Kleberg. När kritiker i dagspressen över huvud taget uppmärksammar att den recenserade texten har en översättare stannar kritiken vid intetsägande värderingsomdömen, klichéer och tar i vissa fall (normativt) upp enstaka översättningsfel. Den centrala frågan i översättningskritiken är inte översättningen som sådan, hur väl översättningen motsvarar originalet, utan vilken *funktion* en översättning har i den (litterära) kultur där den konstitueras, lever och får sin betydelse. I detta perspektiv blir konstruktionen av en översättningshistoria nödvändig.

¹ Lars Kleberg, ”Behövs en svensk översättningshistoria?”, i Björn Meidal (red.), *Sidor av samma sak? Sex uppsatser om översättning*. Åbo: Åbo Akademi, 1999.

² Perspektiven inom forskningen är många och styrs av olika teser, problemformuleringar och metoder. För en orienteringskarta över forskningsfältet se: Yvonne Lindqvist, *Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2000, s. 14ff.

³ Peeter Torop i Kleberg, ”Behövs en svensk översättningshistoria?”, s. 14.

Yvonne Lindqvist studerar i sin avhandling översättning som en social praktik, förankrad i ett specifikt socialt och kulturellt sammanhang. Lindqvists framhåller att "[t]rots den avgörande roll översättning spelat för bildandet av nationella kulturer omnämner litteraturhistorien som regel översättningar endast när det är omöjligt att undvika dem. Sporadiska referenser till enskilda översättningar förekommer förvisso i litteraturhistoriens handböcker, men dessa är sällan infogade i ett större historiskt perspektiv. Översatta verk behandlas som regel som isolerade företeelser utan sammanhang."⁴ Ansatsen är även fruktbar för att ge en djupare förståelse av arbetet med SÖL, då den översatta litteraturen bör studeras som en integrerad del av målkulturens litterära system, som potentiell förändrare av målkulturens normer. Det innebär inte att översatt litteratur alltid spelar en perifer roll, vilket studiet av översatt litteratur inom litteraturvetenskapen ger sken av. Huruvida den översatta litteraturen är eller blir central/perifer är beroende av hur ett system är konstituerat vid en given tidpunkt.⁵

Anthony Pym, professor vid ett tvärvetenskapligt center för översättningsforskning vid Universitat Rovira i Virgili i Katalonien, hävdar i en nyligen publicerad text att det inom vissa forskningsfält har skiftats fokus från text till *förmedlare*.⁶ Vårt intresse stannar inte vid käll- och måltexters sociokulturella dimensioner, utan vi vill veta mer, menar Pym: "vi vill veta mer om vilka som gör förmedlingen, för vem, i vilka samband och vad det har för efterverkningar." Här kan vi följaktligen anknyta SÖL, med dess fokus på översättargärningar som ofta får verka i skymundan av verken och författarna i litteraturhistorien, samtidigt som de är fundamentala för litteraturhistoriens fortbestånd.

Teman och synpunkter som diskuterades vid endagskonferensen den 29 maj 2006

Dagordningen för konferensen var enligt följande: Lars Kleberg inledde om projektet SÖL, dess bakgrund, läget i dag och framtidsplaner. Därefter följde diskussion om redaktionsprinciper för SÖL, med inlägg av deltagarna. Efter lunch påbörjades diskussionen av flertalet provartiklar som deltagarna tagit del av innan. Avslutningsvis diskuterades fortsättningen med arbetet kring SÖL, finansiering och anslagsansökningar.⁷

⁴ Lindqvist, s. 30.

⁵ Lindqvist, s. 31; Itamar Even-Zohar, 'Polysystem studies', i *Poetics Today* (11:1), Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1990.

⁶ Anthony Pym, 'Introduction: On the social and cultural in translation studies', i Anthony Pym, Miriam Shlesinger och Zuzana Jettmarová (red.), *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006.

⁷ Se Appendix 1 för program och Appendix 2 för deltagare.

Nedan följer några teman som berördes under den inledande delen om projektet och dess redaktionsprinciper.

Översättning i tid och rum

Det övergripande temat, tillika premissen för arbetet med SÖL, handlade om frånvaron av publikationer om översättning och framför allt översättare i Sverige, historiskt och i dag. Denna frånvaro benämndes stundom som ”ett vakuum”. Man kan fråga sig vad ett vakuum innebär, men det bör förstås i relation till hur situationen ser ut i många andra länder. Situationen i Sverige med enstaka publikationer exemplifierades med initiativ till encyklopediska verk i andra länder.⁸

I anslutning till detta utforskade fält problematiserades en möjlig avgränsning av SÖL:s objekt:

Vad är ”relevant”?

- Det som översättaren har översatt?
- Översättaren som person?
- Särskilda genrer?
- Det folk läser?
- Särskilda källspråk?
- Att målspråket är svenska framfördes obestriddigt, vilket omfattar finlandssvenska översättningar utgivna i Finland.
- Om någon fått en utmärkelse eller ett pris för översättningen har personen en självklar närvaro i SÖL.

Hur definiera och avgränsa begreppen översättning och översättare?

- Har översättaren översatt på uppdrag av någon eller på eget initiativ? Förvärvsarbetade översättaren som översättare (uppbar ”översättarpennning”)? Har översättaren översatt ideellt som bisyssla?
- Vilken betydelse hade översättaren? Vilken betydelse hade översättningen? Har översättaren översatt flera verk eller ett verk av betydande grad?

Urvalskriterier

- Efter vilka kriterier sker urvalet till SÖL?
- Vad är det ”vi” vill belysa?

⁸ Här kan särskilt nämnas Peter France (red.), *The Oxford Guide to Literature in English Translation*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

- Hur ser urvalet ut under olika tidsepoker? Samma? Olika? Är det bara vår tids bedömning som kommer fram? Finns det "översättare" i sin tid?
- Skall litterära sällskap ha en plats i lexikonet? Skall förlag som specialiserat sig på översatt litteratur, till exempel *Panache*, *Gula serien* och *Tuppen på berget*, ha en egen plats i lexikonet?

Formatet

I vilket format skall SÖL publiceras?

- Publikation på Internet med sökbart textmaterial?
- Bok?
- Internet + Bok?
- Cd-rom?
- Bok med tillhörande cd-rom i plastficka?

Omfång? Presentation? Bibliografi? Presentation+bibliografi? Antal tecken?

Planen är i dagsläget att SÖL i ett första skede skall publiceras på Internet, med målet att tryckas som bok senare. Reflektioner av Magnus Sandgren från Södertörns högskolas bibliotek om publicering och tekniskt genomförande har tillfogats i slutet av rapporten.⁹

Några svar eller tydliga vägval presenterades inte under endagskonferensen, och det var inte heller syftet med samtalet. Önskan om någon slags överenskommelse kunde dock urskiljas, då det inte finns något tidigare verk att jämföra med. Ett förslag var således att det bör finnas en översiktsartikel i början av lexikonet, där det från början klargörs hur till exempel urvalet skett.

Under konferensen delades en lista ut på beställda och planerade biobibliografiska artiklar.¹⁰ Ett första steg i arbetet med SÖL är därmed att utöka listan med förslag, vilket återknyter till frågorna ovan.

Kommentarer till arbetsversionerna av biobibliografiska artiklar

Under konferensen presenterades några arbetsversioner av biobibliografiska artiklar till SÖL, vilka kommenterades en och en. Artiklarna var:

- 'Frans G(unnar) Bengtsson (1894-1954)' av Jonas Ellerström
- 'Jöns Budde (1400-talet)' av Lars Wollin
- 'Göran O(lof) Eriksson (1929-1993)' av Lars Kleberg
- 'Johan Gabriel Oxenstierna (1750-1818)' av Torkel Stålmarck

⁹ Appendix 4.

¹⁰ Se Appendix 3.

- 'Gustaf Regnér (1748- 1819)' av Torkel Stålmärck
- 'David Sprengel (1880-1941)' av Jan Stolpe
- 'Elsa Thulin (1887-1960)' av Boel Unnerstad
- 'Per Erik Wahlund (1923-)' av Skans Kersti Nilsson.

Nedan följer några återkommande synpunkter i kommentarerna till artiklarna, vilka belyses med exempel från artiklarna.

Översättarens poetik

En återkommande synpunkt i genomgången av artiklarna var att presentation av översättarens ”profil”, ”karaktär”, eller ”stil” saknas i de flesta fall. Vilka verk som översatts framgår, men någon kommentar om varför det just är dessa verk och om urval har någon förhistoria framgår ofta inte. Verken bör därmed inte presenteras *i sig själva*, utan sättas i relation till översättarens produktion som helhet såväl som litteratur i allmänhet. Denna aspekt återknyter till frågan om *översättarens poetik*, som avser ”att sätta in texten (översättningen) i en kultur, belysa dess egenart och fördjupa förståelsen av den enskilda författarens (översättarens) verk.”¹¹ Några anvisningar hur detta praktiskt genomförs finns inte, men belysandet av översättarens egenart får ses som en central och karaktäristisk aspekt av SÖL.

Jan Stolpe presenterar till exempel i sin artikel om David Sprengel dennes egna böcker som kritiker och skribent, men understryker att Sprengels stora insats är hans översättningar. Exempelvis nämns översättningen av Rousseaus *Bekännelser*, utgiven i fyra band (1912, 1914, 1917 och 1922, därtill en femte volym som aldrig blev utgiven). Stolpe skriver:

Utgåvan av *Bekännelser* är en märklig prestation: en kraftfull och spänstig prosa, lyhörd inför originalet och aldrig mekanisk bunden av dess syntax. Men Sprengel firar här också triumfer som kommentator, till texten fogar han noter och efterskrifter som stundtals hotar att svälla ut till större omfång än huvudtexten: det har med rätta sagts att den kommenterade översättningen blev Sprengels främsta litterära uttrycksform.¹²

I Lars Wollins artikel om Jöns Budde gestaltas Jöns Buddes stil och ”anda” som översättare och tolkare av latin på ett framträdande sätt:

Som översättare till svenska är han i mycket en pionjär, utpräglat modern, i viss mening före sin tid. Han (liksom hans mer eller mindre anonyma bröder inom orden) arbetade i princip som översättare gör i dag: alltid i trohet mot förlagans budskap och textstruktur, ofta med respekt för dess språkliga form. Hos föregångarna bland den äldre medeltidens försvenskare av latinsk text är sådan ”trohet” gentemot källtexterna ovanlig. Det är således framtidens svenska

¹¹ Kleberg, 'Behövs en svensk översättningshistoria?', s. 14.

¹² Jan Stolpe, 'David Sprengel' (kommande publicering i SÖL).

översättningspraxis som Jöns Budde och hans bröder i Birgittas orden var med om att etablera. (...) Alla Buddes texter genomsyras av samma anda av hängiven förkunnelse. I denna oupplösliga förening av översättarens värv och predikantens kan den nutida betraktaren möjligen ana en skymt av mannen bakom verket. Intrycket av ett stort allvar i förkunnargärningen motsägs inte av den försynta självironi som ibland talar ur hans kristligt ödmjuka kommentarer till det egna arbetet.¹³

Avslutningsvis bjuds det även på enstaka översättningsexempel från ”Jöns Buddes bok”. I flertalet av artiklarna ges kärnfulla exempel på några rader av originalets text följt av översättningen, vilket med enkla medel belyser, och ger en ögonblicksbild av, den enskilde översättarens poetik. Därmed handlar det inte enbart om vilken omfattning artiklarna kan ha, utan lika mycket i vilken stil de kan skrivas. Medan vissa av de diskuterade texterna är rent informativa är andra essäistiska, där artikelförfattarens röst är framträdande och översättargärningen värderas. En öppen form där artikelförfattarna tillåts att karaktärisera och värdera översättargärningar, liknande litteraturkritiken, bör kunna inspirera till en översättningskritik som saknas i Sverige i dag.

Korsreferenser

Redan i ett tidigt stadium för SÖL är det tydligt att det i artiklarna förekommer kopplingar till andra artiklar om till exempel andra översättare eller information av annan art. Ett exempel på korsreferens till andra översättare är Torkel Stålmärcks artikel om Gustaf Regnér, där det i sammanhanget visas på Regnérs experimenterande med antika versmått. Stålmärck skriver att Regnér:

...obetingat pläderar för användning av originalens versmått vid översättning av antik poesi. Samtidigt avvisar han Nicanders komplicerade regelverk för en svensk hexameter och menar att endast accenten och inte kvantiteten måste utgöra den metriska grunden. Hans egna exempel på översättningar enligt de nya normerna var mindre lyckade. Det var istället Gudmund Jöran Adlerbeth som några år senare i sin översättning av *Aeneiden* kunde demonstrera de regnérska principernas överlägsenhet och generöst hänvisade till Regnér som sin läromästare.¹⁴

Nicander och Adlerbeth återfinns på listan över beställda och planerade artiklar.

Korsreferenserna kan också vara på ett mer övergripande plan och referera till förlag eller förbund. Boel Unnerstad skriver i artikeln om Elsa Thulin inte bara om Thulins översättargärningar i litteraturen utan om hennes gärningar i arbetet med översättares fackliga rättigheter och bildandet av Svenska Översättarförbundet; Thulin ledde bildandet av Svenska Översättarförbundet 1954 och blev dess första ordförande.

¹³ Lars Wollin, 'Jöns Budde' (kommande publicering i SÖL).

¹⁴ Torkel Stålmärck, 'Gustaf Regnér' (kommande publicering i SÖL).

Bakgrunden var att sedan Sveriges Författareförening grundades 1893 hade arbetet för översättarnas fackliga rättigheter gått en egendomlig kräftgång. Till en början var en etablerad översättare accepterad som medlem i Författareföreningen, men under första hälften av 1900-talet höjdes envisa röster för att ändra stadgarna så att de översättare som redan var invalda inte skulle få rösta och, senare, för att inga översättare skulle väljas in i föreningen. Orsaken tycks ha varit att en falang inom Författareföreningen ansåg att det inte gick att verka för bättre villkor för översättare utan att författares ställning blev sämre. [...] Det var Elsa Thulins och hennes kollegers arbete som lade grunden till de många och stora framsteg som sedan gjorts för de svenska översättarnas ekonomiska villkor och ställning i kulturlivet. År 1970 gick Översättarförbundet tillsammans med föreningarna för skönlitterära författare, fackförfattare och barn- och ungdomsförfattare upp i Sveriges Författarförbund.¹⁵

Arbetet med översättares fackliga rättigheter och bildandet av Svenska Översättarförbundet är en angelägen historia och något som många konferensdeltagare vill se mer av. Genom Thulin belyser Unnerstad historiskt översättarens roll och status i ett svenskt sociokulturellt sammanhang, vilket inte bara handlar om en materiell kamp utav vilken socio-ekonomisk status översättare har eller bör ha ("inga rättigheter, löjligt låga arvoden"), utan även om en symbolisk kamp om översättares auktoritet, erkännande och strävan efter legitimitet ("en falang inom Författareföreningen ansåg att det inte gick att verka för bättre villkor för översättare utan att författares ställning blev sämre").¹⁶ Det anknyter därmed också vidare till tvärvetenskaplig forskning med inriktning mot historia och sociologi.

Ett översättarpris instiftades även 1960 i Elsa Thulins namn, efter att hon själv blivit den första pristagaren. En särskild artikel om översättarpriser är planerad.

Bibliografier

Till alla artiklar i SÖL hör en utförlig bibliografi. Uppgifterna i bibliografien som skall höra till artiklarna måste inte vara fullständiga utan kan vara summariska, menade några konferensdeltagare. Bibliografien bör då vara ett incitament, där det är möjligt att gå till Libris och andra källor senare. Till exempel räcker det att nämna första utgåvan - ej samtliga utgåvor, vilket lätt blir ohanterligt.¹⁷ Andra menade att frekvens och tid för omtryck också kan vara av stort historiskt intresse, vilket till fullo bör framgå i bibliografien. Här råder således en oenighet, vilken i det framtida arbetet måste tas ställning till.

¹⁵ Boel Unnerstad, 'Elsa Thulin' (kommande publicering i SÖL).

¹⁶ Jämför Pierre Bourdieus analys av det kulturella fältet; Pierre Bourdieu, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2000.

¹⁷ Exempel från Elsa Thulins bibliografi: "Albert Camus, *Pesten (La peste)*, Stockholm: Bonnier 1957, Stockholm: Aldus/Bonnier 1962, 1963, 1966, 1971, 1975, 1983, 1985, 1991, Stockholm: Bonnier / Natur och kultur 1992, 1999, Stockholm: Bonnier 2000, 2001, 2003, 2004." Det framgår redan i den löpande texten att "hennes översättning av Albert Camus *Pesten* [fortfarande utkommer] i nya upplagor."

Bibliografierna delas i regel upp efter underrubrikerna ”egna skrifter”, ”översättningar i bokform”, ”översättningar i antologier” samt sekundärlitteratur eller artiklar om översättaren, när det finns. I artiklarna om Elsa Thulin och Göran O Eriksson finner vi även ”otryckta pjäsöversättningar (första framförandet)”, ett rikt urval från Sveriges Teatermuseum. När det gäller egna skrifter är frågan vilken plats de bör ta i anspråk i bibliografien. Per Erik Wahlunds egna skrifter tar till exempel i provartikelns format upp drygt två A4-sidor. Här uttrycktes likaså önskan om att uppgifterna kan vara summarisk, och i det här fallet räcker det kanske att de egna skrifterna berörs i den löpande texten. De egna skrifterna är i alla fall av stor betydelse, då många översättare skrivit och publicerat romaner, prosa och poesi, såväl som många författare översatt; vem som får vilket epitet är inte alltid självklart.

Inbördes ordning i bibliografierna är inte alfabetisk utan *kronologisk* efter översättningarnas utgivningsår. Bibliografierna kommer att redigeras efter denna normerade ordning.

Avslutande kommentarer

Framtidsplaner

För ett framtida arbete med SÖL är finansiering av största vikt. Anslagsformerna är i dagsläget inte bestämda, men ansökningar till särskilda fonder och stiftelser planeras. På sikt efterfrågas ett större forskningsanslag för SÖL:s fortbestånd.

Redaktionskommitté

Att SÖL måste hållas ihop av ett slags redaktion kan ses som självklart, frågan är hur den skall bildas. I det inledande skedet kan arbetet tänkas cirkulera kring antalet personer som arbetar på regelbunden basis: läser och redigerar artiklar, ger förslag på ändringar, förkortar, understryker ”länkar” till andra artiklar i SÖL. Arbetsformen kan då utgöras av återkommande *arbetsgrupper*: en grupp för äldre litteratur, en för nyare, en annan för klassisk exempelvis, vilka med återkommande träffar tjänar som en redaktionskommitté. Det är heller inget som utesluter att medlemmar ur redaktionskommittén själv författar artiklar.

SÖL:s position inom det litterära fältet?

Kleberg frågar sig i inledningen till antologin *Med andra ord* (1998) varför intresset för översättning som kulturfenomen, och i andra hand som forskningsobjekt, varit svalt i Sverige. En faktor menar han kan vara föreställningen om ”det svenska” som något på förhand givet, neutralt och oproblematiserat. Att se nationen som en självklar och naturlig storhet, såväl i dagens värld som i

det förflutna, ifrågasätts dock från många håll. Den svenska kulturen och litteraturen är inte den naturliga enhet som bruket av dessa begrepp ger sken av, utan omskapas i en ständigt pågående process.¹⁸ En annan framträdande faktor kan vara att översättningar ofta underförstått inte ses som ”äkta” litteratur. Begreppet översättning, som på många språk är feminint, har drabbats av en förföljande sexualisering, menar Lori Chamberlain.¹⁹ Chamberlain visar mot bakgrund av feministisk forskning på att översättande ofta avbildas i termer av en kvinnlig part, som ett objekt som på olika sätt måste kontrolleras och som degraderas till diverse sekundära roller (reproduktion), i relation till själva författandet vilket däremot implicerar ett auktoritärt och produktivt faderskap. Ofta lyfts översättningar fram och bejublas vara ”trogna” originalet, där översättargärningen tar sig uttryck i en kulturell överensstämmelse mellan trohet i översättningar och i äktenskapet, där ”troheten [definieras] av ett outtalat kontrakt mellan översättningen (som kvinna) och originalet (som make, far eller författare).” Lika ofta kan omvänt ”den ’otrogna’ hustrun/översättningen anklagas öppet för brott som maken/originalet enligt lagen är oförmögen att begå”. Chamberlain menar att inställningen skvallrar om en ångest inför översättning, där enbart ”faderskapet – inte moderskapet – legitimerar avkomman.”

Som påvisades tidigare har översättare tampats med legitimitetsproblem och till och med utmålats som ett hot mot författares ställning. Det är inte otänkbart att SÖL i detta avseende själv kommer att tampas med liknande problem när SÖL inrättar sig i det litterära fältet. Arbetet med SÖL kan bidra till att synliggöra tidigare osynlig(gjord)a agenter och praktiker inom det litterära fältet, vilka inte nämnts i skildringen av en vedertagen svensk litteraturhistoria. Förutom att bilda en stor samling av unik fakta kan SÖL därmed också väcka intresse för vidare forskning.

¹⁸ Thomas Hylland Eriksen, *Kulturterrorismen: en uppgörelse med tanken om kulturell renhet*. Nora: Nya Doxa, 1999.

¹⁹ Lori Chamberlain, 'Vackra eller trogna? Om kön och översättningsmetaforik', i Lars Kleberg (red.), *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur och Kultur, 1998.

Litteratur

Pierre Bourdieu, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*. Övers. av Johan Stiernä. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2000.

Lori Chamberlain, 'Vackra eller trogna? Om kön och översättningsmetaforik', övers. Erik Andersson, i *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, red. av Lars Kleberg. Stockholm: Natur och Kultur 1998.

Thomas Hylland Eriksen, *Kulturterrorismen: en uppgörelse med tanken om kulturell renhet*. Övers. av Nora Szentiványi. Nora: Nya Doxa 1999.

Itamar Even-Zohar, 'Polysystem studies', i *Poetics Today* (11:1), Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University 1990.

Lars Kleberg, 'Behövs en svensk översättningshistoria?', i *Sidor av samma sak? Sex uppsatser om översättning*, red. av Björn Meidal. Åbo: Åbo Akademi 1999.

Lars Kleberg, 'Inledning', i *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, red. av Lars Kleberg. Stockholm: Natur och Kultur 1998.

Yvonne Lindqvist, *Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International 2000.

The Oxford Guide to Literature in English Translation, red. av Peter France. Oxford: Oxford University Press 2000.

Anthony Pym, 'Introduction: On the social and cultural in translation studies', i *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting*, red. av Anthony Pym, Miriam Shlesinger och Zuzana Jettmarová. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 2006.

The Routledge Encyclopedia of Translation Studies, red. av Mona Baker. London: Routledge 1998.

Appendix 1: Program

Endagskonferens om svenskt översättarlexikon 29 maj 2006, Flemingsbergs gård.

09.30 Samling, kaffe

10.00 Lars Kleberg inleder om projektet Svenskt översättarlexikon, dess bakgrund, läget i dag, framtidsplaner.

11.00 Diskussion om redaktionsprinciperna för Svenskt översättarlexikon (med inlägg av förläggare, lexikografer, bibliotekarier)

12.00 Lunch

13.00 Diskussion av provartiklar

14.30 Kaffe

15.00 Fortsättningen. Anslagsansökningar. Övriga frågor.

16.00 Avslutning

Appendix 2: Deltagare

Märta Bergstrand, Stockholms universitetsbibliotek

Magnus Blomkvist, Sverige Teatermuseum

Anders Bodegård, Stockholm

Jonas Ellerström, Ellerströms förlag

Jan Hansson, Svenska Barnboksinstitutet

Erland Jansson, Södertörns högskola

Åsa Karlsson, Svenskt Biografiskt Lexikon

Pia Leth, Kungl. Biblioteket/LIBRIS

Yvonne Lindqvist, TÖI

Lena Milton, Svenskt Biografiskt Lexikon

Karin Monié, Stockholm

Skans Kersti Nilsson, Högskolan i Borås

Magnus Sandgren, Södertörns högskolas bibliotek

Jan Stolpe, Stockholm

Torkel Stålmärck, Stockholm

Lars Wollin, Åbo Akademi

Clas Zilliacus, Åbo Akademi

Jonas Lembke, Stockholm

Lars Kleberg, Södertörns högskola

E-mailadresser

Märta Bergstrand, marta.bergstrand@sub.su.se

Magnus Blomkvist, sverigesteatermuseum@dtm.se

Anders Bodegård, anders.bodegard@swipnet.se

Jonas Ellerström, jonas@ellerstroms.se

Jan Hansson, jan.hansson@sbi.kb.se

Erland Jansson, erland.jansson@sh.se

Åsa Karlsson, asa.karlsson@sblexikon.se

Pia Leth, pia. leth@kb.se

Yvonne Lindqvist, yvonne.lindqvist@tolk.su.se

Lena Milton, lena.milton@sblexikon.se

Karin Monié, karin.m.monie@telia.com

Skans Kersti Nilsson, kersti.nilsson@hb.se

Magnus Sandgren, magnus.sandgren@sh.se

Jan Stolpe, jan.stolpe@telia.com

Torkel Stålmärck, waz523u@tninet.se

Lars Wollin, lwollin@abo.fi

Clas Zilliacus, czilliac@abo.fi

Jonas Lembke, jonas.lembke@gmail.com

Lars Kleberg, lars.kleberg@sh.se

Appendix 3: Beställda och levererade artiklar

Beställda och levererade (med datum) artiklar per 2006-12-31

ADLERBETH, GUDMUND JÖRAN – Torkel Stålmärck 2006-10-18

ANDERBERG, BENGT – Per Arne Tjäder 2006-04-01

BENGTSSON, FRANS G – Johan Ellerström 2006-04-26

BJURSTRÖM C G – Carl-Johan Malmberg

BJÖRKESON, INGVAR – Anders Cullhed 2006-09-01

BUDDE, JÖNS – Lars Wollin 2005-11-21

CSATLÓS, JANÓS – Magnus Florin

DAHL, HJALMAR – Ben Hellman 2006-03-17

DALIN, OLOF VON – Ingemar Carlsson 2006-03-21

DIKTONIUS, ELMER – Clas Zilliacus

EDFELT, BRITA – Åsa Risberg 2006-05-10

EDFELT, JOHANNES – Carl Magnus von Seth 2006-03-07

EKELÖF, GUNNAR – Reidar Ekner 2006-10-25

ERIKSSON, GÖRAN O – Lars Kleberg 2006-02-27

FREDIN, EDVARD – Gunnar D. Hansson 2006-03-15

GOTHENIUS, JOHAN – Torkel Stålmärck

GULLBERG, HJALMAR – Helena Bodin 2006-03-30

HAGBERG, CARL AUGUST – Karin Monié 2006-12-31

HALLBERG, PETER – Lars Lönnroth 2006-02-08

HOLMBERG, ÅKE – Jan Hansson

JENSEN, ALFRED – Ulla-Britt Frankby och Lars Kleberg

JOHNSON, CILLA – Anders Ryberg 2006-03-15

JOHNSON, EYVIND – Per-Olof Mattsson 2006-02-01

JÄRV, HARRY – Yvonne Hedvall Olrog 2005-05-22

KELLGREN, JOHAN HENRIK – Carina Burman 2006-03-01

LAGERLÖF, ERLAND – Jan Stolpe

LEOPOLD, CARL GUSTAF AF – Torkel Stålmärck 2006-10-18

LINDE, EBBE – Petra Adolfsson och Paulina Helgeson

LINDEGREN, ERIK – Roland Lysell 2006-04-01

LINDQVIST, RAFAEL – Ben Hellman 2006-03-17

LUNDGREN, ELSE – Christina Gullin 2005-12-15

LUNDKVIST, ARTUR – Ingemar Haag

MALMBERG, BERTIL – Peter Luthersson och Anders Mortensen

MARSTRANDER, EVA – Åsa Marstrander 2006-09-01

NICANDER, ANDERS – Torkel Stålmärck 2006-04-01
NILSSON, NILS ÅKE – Magnus Ljunggren 2006-06-10
NORDENFLYCHT, HEDVIG CHARLOTTA – Torkel Stålmärck 2006-04-01
OXENSTIERNA, JOHAN GABRIEL – Torkel Stålmärck 2006-04-01
PARLAND, RALF – Per Stam 2006-03-15
PYK, STURE – Magnus Hedlund
REGNÈR, GUSTAF – Torkel Stålmärck 2006-04-01
ROLF, FILIPPA – Magnus Bergh 2006-02-10
RUDBECK, OLAUS – Gunnar Eriksson
RYBRANT, GÖSTA – Sven Hugo Persson 2006-03-01
RYDELIUS, ELLEN – Märta Bergstrand
SPRENGEL, DAVID – Jan Stolpe 2005-10-26
SÖDERBERG, LASSE – Lars-Håkan Svensson 2005-12-13
TENGGREN, ESTRID – Magnus Bergh
THULIN, ELSA – Boel Unnerstad 2006-01-20
TINGSTADIUS, JOHAN ADAM – Torkel Stålmärck
WAHLUND, PER ERIK – Skans Kersti Nilsson 2006-03-01
WESTER, ELLEN – Marie-Christine Skuncke

Appendix 4: SÖL - Tankar om tekniskt genomförande

Magnus Sandgren

I sin enklaste form kan en elektronisk publikation vara mer eller mindre ett faksimil av en tryckt förlaga, ofta i form av en pdf-fil. Med en e-publicering kan man dock utnyttja informationen på ett mer spännande sätt än så och skapa en databas. För SÖL:s del kan man fundera över sätt att spegla innehållet i lexikonet: vilka relationer och sammanhang kan tydliggöras? Utöver de förslag som finns i rapporten, om vad som ska ingå i artiklarna, hur de ska skrivas och avgränsningar, finns vissa ”hårda data” om översättningarna och översättarna som skulle kunna användas: källspråk, genrer, när översättaren var verksam, när verket gavs ut och när det kom i svensk översättning. För artikeltexterna gäller det kopplingar till andra artiklar om t.ex. förlag, översättarpriser och andra översättare samt till bibliografisk information (korshänvisningar som förstås också förekommer i ett tryckt verk).

Man kan säga att lexikonet innehåller två slag av information, som skiljer sig åt ganska mycket: *artikeltexterna* och den *bibliografiska informationen*.

Bibliografien

I rapporten diskuteras vilken bibliografisk information som bör finnas med. Det finns flera bibliografiska uppgifter som kan vara intressanta att använda som ingångar för uppslagsverkets användare. Om t.ex. genre, språk, tid för utgivning och översättning finns med, kan dessa utgöra ingångar till översättarna, istället för att man endast ser vilka verk som har översatts av en viss person genom att ta fram artikeln för just denne. T.ex. skulle man kunna visa kronologier över översättare och översatta verk, se vilka språk som har översatts av vilka översättare, vilka genrer som har översatts av vilka översättare, vilka förlag som givit ut vilka översättningar/översättare, vilka författare som har översatts av vilka översättare o.s.v. Lexikonets läsare kan få en översikt över svensk översättningshistoria och andra ingångar till artiklarna än bara översättarens namn.

För att kunna göra något sådant måste vissa krav ställas på vilken information som finns med och på hur den informationen hanteras. Men om man ändå gör de bibliografiska sammanställningarna kan det kanske vara värt det extra arbetet. För att kunna åskådliggöra och skapa ingångar till bibliografins innehåll med den bibliografiska informationen på det viset måste den dock vara ordnad på något sätt, t.ex. genom att den lagts i en databas.

Åtminstone följande information borde vara av intresse:

- Översättare
- Författare
- Titel

- Originaltitel
- Originallets utgivningsår
- Översättningens utgivningsår
- Källspråk
- Genre
- Förlag som översättningen (först) gavs ut på
- Annan information som behöver speglas i bibliografin är om verket givits ut i flera översättningar, om det är en egen skrift eller om det är litteratur om översättaren, om verket ingår i en antologi m.m.

Exakt hur man hanterar den bibliografiska informationen och tar hand om den bör man tänka ut rutiner för ganska tidigt i arbetet. Kanske kan en mall för hur bibliografiska referenser ska anges underlätta en senare import till databasen.

För vidare bibliografisk information, om t.ex. olika utgåvor och tryckår, skulle man kunna undersöka möjligheterna att skapa länkar till någon annan bibliografisk resurs, t.ex. Libris. Det är förmodligen allt för mycket jobb med att förteckna alla olika utgåvor i lexikonet.

Artikeltexterna

Det kan vara vettigt att spara artikeltexterna uppmärkta i XML. Det är ett bra format för lagring då det medger vidare växling mellan presentationsformat. Innehållsligt och layoutmässigt intressanta delar i artikeltexten märks upp baserat på riktlinjer för hur artikeltexterna ska vara beskaffade och hur man vill använda dem. Märkningen speglar i första hand informationens innehåll (t.ex. ingress, rubriker, korshänvisning), men kan också gälla stil (t.ex. fet eller kursiverad text). Hänvisningar från artikeltexterna kan vara till verk i bibliografin (länk till mer bibliografisk information om ett verk som nämns i artikeln) eller till andra artiklar.

Om artiklarna förväntas bli layoutmässigt och strukturellt komplexa kan en mall, t.ex. en dokumentmall för Microsoft Word, skapas. Den skulle kunna vara ett stöd för artikelförfattarna och ge artikelmanus som är konsekventa och i viss mån redan uppmärkta och som därmed enklare kan tas om hand för efterarbetning och konvertering till XML. Om texterna å andra sidan är enkla till sin struktur är det nog inte nödvändigt.

Stöd under uppbyggnaden av databasen

Det viktigaste inledningsvis är att skapa en informationsstruktur och rutiner för hur informationen samlas in. Om man tidigt har en idé om hur texterna ska vara funtade och hur man vill kunna använda den bibliografiska informationen kan man också börja skapa en teknisk lösning för att ta hand om materialet. Det borde underlätta för redaktörer och artikelförfattare under arbetet med lexikonet. En tidig version kan göras tillgänglig för inblandade i projektet.

Struktur

Rudimentärt utkast till informationsstruktur för lexikonet. Exakt hur informationen struktureras beror på ambitionsnivå/valda begränsningar.

Artikelrubrik

- T.ex. författarnamn
- Födelseår, dödsår
- Andra tänkbara ”hårda data”
- Under uppbyggnadsstadiet är det dessutom minimiinformationen för planerade artiklar, d.v.s. artiklar som ännu inte har några texter klara. Det skulle f.ö. kunna vara ett minimum för översättare som inte har någon artikeltext planerad: Åke Ohlmark kanske har det, men inte Erik Andersson, som ändå skulle kunna finnas med då han nyöversatt Lord of the rings.

Verk

- Översättare
- Författare
- Titel
- Originaltitel
- Originallets utgivningsår
- Översättningens utgivningsår
- Källspråk
- Genre
- Förlag som översättningen (först) gavs ut på
- Ingår i...

Artikeltext

- Artikelförfattare
- Artikeltext med relevanta uppmärkningar: kursiv, fet, hänvisning till verk, hänvisning till annan artikel o.s.v: information som är värd att märka upp av innehållsliga eller layoutmässiga skäl.

Språk

- Lista med språk...

Genrer

- Fastställd lista med genrer

Koppling

- Verk till verk
 - Samma verk, flera översättningar (nyöversättning)
 - Samma verk, flera översättare (antologi)
- Översättarpris till översättare